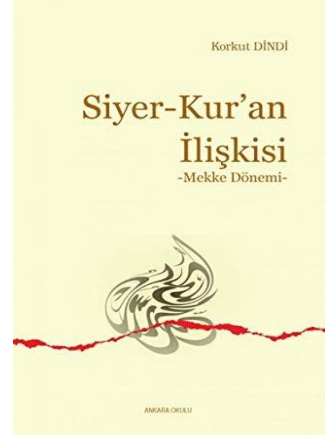

SİYER-KUR’AN İLİŞKİSİ – MEKKE DÖNEMİ

Yazar: Korkut Dindi, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2019, 351 sayfadır.)

Kitap Değerlendirmesi

Muhammet Abdulhamit KILIÇDERE*

Makale Geliş: 17.03.2021

Makale Kabul: 02.05.2021

Korkut Dindi'nin, “*Siyer-Kur’an İlişkisi –Mekke Dönemi–*” başlığıyla doktora tezi olarak hazırladığı ve 2017 yılında kabul edilen ve bu çalışmada tanıtılacak olan eser, Kur’an-ı referans ve merkez olarak Hz. Peygamber’i, Hz. Peygamber’in sîretinden de Kur’an-ı anlamayı ve Kur’an-Siyer ilişkisine yeni bir perspektif getirmeyi amaçlamaktadır.

* İstanbul Üniversitesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul, Türkiye, muhammetabdulhamit.kilicdere@ogr.iu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4039-2948.

Atıf için; Muhammet Abdulhamit Kılıçdere, “Siyer-Kur’an İlişkisi -Mekke Dönemi”, *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi* 7, Sy. 1 (2021): 245-258.

Copyright © 2021. Telif hakkı yazar(lar) tarafından YDUİSTEM’e devredilmiştir. Bu makale, Creative Commons Atıf Lisansının (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>) hüküm ve koşulları altında dağıtılan açık erişimli bir makaledir.

Eserin müellifi olan Dindi, 1977 yılında Erzurum-Aşkale-Koşapınar köyünde doğmuş, 1997’ de Erzurum İmam Hatip Lisesi’nden; 2001’de Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden mezun olmuştur. 2009 yılında Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi Anabilim Dalında ‘‘Kur’an-ı Kerim’e Göre Evrenin Sonluluğu’’ başlıklı teziyle yüksek lisansını; 2017 yılında da Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi Ana Bilim Dalında ‘‘Siyer-Kur’an İlişkisi –Mekke Dönemi–’’ başlıklı teziyle doktorasını tamamlamıştır. DİB ve MEB bünyesinde çeşitli görevlerde bulunmuş olan Dindi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi İslam Tarihi Ana Bilim Dalında araştırma görevlisi olarak görev yapmaktadır.

Korkut Dindi’nin tanıtmaya çalıştığımız elinizdeki çalışmaya uzun yıllar emek verdiği anlaşılmaktadır. Kapsamlı bibliyografya (440’a yakın), hem ülkemizde hem Arap dünyasında hem de Batıda yayımlanan kaynaklara ve araştırmalara ulaşmak için gayret sarf edildiğini; ayrıca çalışmanın başında kaynak ve araştırmalar hakkında yapılan değerlendirmeler, araştırmacının kaynaklara hâkim olduğunu göstermektedir.

Akılcı bir bakış açısıyla ele alınan bu kitap ‘‘giriş’’ (s.11-23) ve ‘‘beş bölümden’’ oluşmaktadır. Giriş kısmında, araştırmının konusu, amacı, kapsamı ve kaynakları ile Kur’an-siyer ilişkisinin tarihi seyri ve niteliği hakkında özet bilgiler verilmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde (s.23-74), Hz. Peygamber’in İslam öncesi dini ve ahlaki durumu, peygamberlik öncesi putlara karşı tavrı ve Hz. Peygamber’in nübüvvet öncesi hayatıyla alakalı bir takım iddialar ve tartışmalar

ele alınmıştır. İkinci bölümde (s.75-118), müşriklerin Hz. Peygamber'i tavsif etme, adlandırma ve konumlandırma biçimleri ve nedenleri incelenip tahlil edilmiştir. Üçüncü bölümde (s.119-186), genel manada Mekke eşrafının Hz. Peygamber'le çatışması, elçi algıları ve ondan talepleri ele alınmış yine bu cihette Kur'an-ın müşriklere meydan okumasının hangi cihetten olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Dördüncü bölümde (s.187-224), Hz. Peygamber'in risaletinin evrenselliği, muhataplara yönelik bazı hitaplar ve hitap unsurlarının etnik/kavmî bir mahiyet arz edip etmediği tartışılmıştır. Bizlerin daha çok dikkatini çektiği beşinci bölümde (s. 225-306), Mekke Hz. Peygamber'in cinlerle olan ilişkisi ve bu cin kavim/kabilelerin kimliği mahiyeti ele alınmıştır. Şimdi sizlere, çalışmada bizlerce önemli olan okurken zaman zaman beyin fırtınaları oluşturup farklı bir bakış açısıyla temas edip geniş perspektif ile aktarılmaya çalışılmış konuları ele alarak bölümleri ve onların alt başlıklarını daha detaylı inceleyeceğiz.

Giriş bölümünde (s.11-23) bir önceki paragrafta belirttiğimiz hususlar üzerine kısa ve öz bilgi verdikten sonra günümüzün en büyük sorunlarından ve tartışmalarının temel noktası olan Hz. Peygambersiz Kur'an anlayışına dur demek babında bu çalışmayı kaleme aldığını dile getirmiştir. Hz. Peygamber ve Kur'an ikilisinin ayrılmaz ve sarsılmaz bir bütün olduğunu vurgulamıştır. Dindi'nin, Hz. Peygamber'i global ve bütüncül perspektif ile ele almasının diğer eserlerden ayıran en önemli özelliği olduğunun altını çizdiğini belirtmek isteriz Genel başlıkların Mekki ayetlerdeki ağır ve yoğun vurgulardan müteşekkil olduğunu görmekteyiz. Bununla birlikte araştırmanın içeriği alt

başlığında, abartıdan uzak nesnel bir anlatım kullanarak Mekke bölümünün kendi tercihi ile belirlendiğini genel olarak çalışmadaki alt başlıkların Kur'an-ı Kerim'in nüzul süresi dikkate alınarak ve klasik siyer müelliflerinin kronolojik sırası esas alınarak inşa edildiğini belirtmektedir. Nüzul sürecinin sıralanmasında Mustafa İslamoğlu'nun tespit ettiği sıranın esas alındığını ve ayet meallerinde ise kaynak ve referans olarak Muhammed Esed'in çalışmalarını gösterdiğini dile getirmiştir. Aynı zamanda Dindi, Kur'an ve nüzul ortamının kaynaklığının siyer çalışmalarında eskisi kadar değerlendirilmediğinden yakınmaktadır. Dindi, bu hususla alakalı yapılan çalışmaları s.22'de eser-yazar şeklinde zikretmiş, bu çalışmalar ile bir nebze yüreğine su serildiğini ifade etmiş ve bu eserleri Kur'an-ı doğru anlama ve ilişkilendirme faaliyetlerine örnek olarak göstererek giriş kısmını nihayete erdirmiştir.

İlk bölümde “Hz. Peygamber'in Risalet Öncesi Hayatı” (s.23-74) ana başlığıyla Hz. Peygamber'in risâlet öncesi hayatının genel hatlarıyla ele alındığını görmekteyiz. Dindi, bu bölümde Hz. Peygamber'in risâlet öncesi hayatına dair Kur'an-da atıflar yapılmadığı için özel başlıklar altında değinilmediğini, ihtilafli meseleleri Kur'an ve rivayetler ışığında incelendiğini ifade etmektedir. İlk olarak Duha ve İnşirah surelerindeki “Dall” ve “Vizr” kelimelerinin Hz. Peygamber ile ilişkisini rivayetlerle dile getirmektedir. Bazı müfessirler “Dâllin” kelimesini nübüvvetten habersizlik olarak ifade etmişlerdir. Bu bağlamda Dindi, “Dall” için Hz. Peygamber'in kavminin dini üzere, cahiliye geleneğine ait olduğunu atfetmiş, risâlet öncesi Hz.

Peygamber'in Allah'ın savaşmayı yasak getirdiği haram aylarda gerçekleşen Ficar Savaşı'na katılmasını ve Hz. Peygamber'in bununla iftihar ettiğini ek olarak kavminin dini üzereyken sonradan Hanif dinine geçmesi nedeniyle “İbn Ebî Kebşe” lakabının takıldığını söylemesini gerekçe olarak göstermiştir. “Vızr” için ise, cahiliyeden kalma şeyler, peygamberlik öncesi günahlar tabirini kullanmıştır. Bu duruma ek olarak İnşirah Suresi'nde ifade edilen “şerh-u sadr” terkiibini kalbin İslam'a ve hidayete açıklanması şeklinde yorumlamıştır (s.37). Aynı şekilde Dindi'nin tarihi verilerin ve olayların Hz. Peygamber'in masumiyet doktrinine yani “İsmet” sıfatına ters düştüğünü dile getirmektedir (s.35).

İkinci bir husus olarak Dindi, Hz. Peygamber'in putlarla ilişkisine de değinmiş, o dönemin Hanif dininin en önemli temsilcisi olan Zeyd b. Amr'ın, Hz. Peygamber'in putlarla alakalı tutum ve davranışlarının kaynağının bu zat olduğunu nakletmiştir (s.50). Çalışmada Hz. Peygamber'in putlarla ilişkisi olduğuna dair iddialara da rastlamaktayız. Dindi'nin de bu doğrultuda Hz. Peygamber'in putlardan nefret etmediğini ifade etmesi Zeyd b. Amr'ın akıbetini örnek göstererek (s.56) gerekçelendirmesi okurken bizlere bomba etkisi oluşturmuştur. Dikkat çeken bir husus ise Hz. Peygamber'in risâletinin ilk 3 yılının yazar tarafından Kureyş gelenek-görenek, din, örf ve adetlerinden arınma olarak addedilmesidir. Bu doğrultuda yazar müfessirlerin; şayet Hz. Peygamber müşriklerle aynı ameli işlemiş olsaydı müşriklerin, Hz. Peygamber'i daha önce kendilerine benzediğini söyleyerek susturmaya çalışırlardı şeklinde ifadelerini dile getirmiştir (s.58). Nitekim Dindi, bölümün sonunda bir sonuç

bağlamında Hz. Peygamber'in risâlet öncesi hayatıyla ilgili olarak; Kur'an, vahyin değerine, kazandırdıklarına nispetle, kendisini yüceltme adına vahiy öncesi dönemi hep olumsuz tasvir etmektedir, ifadelerini zikretmiştir.

İkinci bölümde, “Müşriklerin Hz. Peygamber’i Algıları/Tavsifleri” (s.75-118) ana başlığıyla Hz. Peygamber’e Kur’an-ın kaynağı meselesiyle yakından alakalı ifadelerini, sıfatlandırmalarını (şair-kâhin) gerekçeleriyle birlikte siret ve nüzul ortamı perspektifi ile kaleme almıştır. Bizde burada önemli gördüğümüz noktalara değineceğiz. Yazar, ilk “Şair” sıfatıyla alt başlık oluşturmuş Arap toplumunda şiir ve şair kavramlarının mahiyetinden, şair-şeytan-cin ilişkisinden, Kur’an-ın ise vahiy-şiir, Hz. Peygamber-şair ayrımını nasıl ifade ettiğinden bahsetmiştir. Aynı zamanda buradan Arap şiirinin intikali meselesinin mitolojik anlatımla zamanla şair-cin/şeytan; şiir-şeytanın nefesi ilişkisine döndüğüne ve Kur’an-ın kendisine atfedilen şair sözü sıfatının Hakka Suresi 4. ayetiyle Cenab-ı Hakk tarafından müşriklere reddiyesine de şahit olmaktayız. Bizlerce dikkat çeken önemli bir hususu zikretmek gerekirse Kur’an-ın dönemin en önemli medya organı olan şiirin İslam’a ve ahlaka ters düşmeyenini men etmemesidir. Hz. Peygamber’in şiire İslam’ı tebliğin yayılması için şiddetle ihtiyaç duyduğu bu nedenle Kur’an-ın ve Hz. Peygamber’in bazı şairleri (örn: Kâ’b b. Malik) desteklemesidir. Yazar, Kur’an-ın şiirle benzerlik ve farklılık iddialarıyla ilgili olarak; kısa sureler yapı şekil yönünden benzerlik ifade etse de temel kaynak ve içerikte farklılık vardır şeklinde zikretmektedir (s.93). Bir diğer farklılık ise Hz.

Peygamber'in Kur'an ayetlerini tebliğinde herhangi bir ödül ve mükâfat beklentisi içinde olmamasıdır. Dindi, ikinci bir sıfat olarak “Kâhin-Mecnun” kavramından bahsetmekte ve bu sıfatın neden kullanıldığının okuyucuya yerleşmesi için cahiliyede fert ve toplum hayatında kâhin rolünü ve gerekçelerini zikretmektedir. Yazar'ın burada ifade ettiği göze çarpan önemli bir gerekçesi atfedilen sıfatların Arapların algılarıyla doğru orantıda olduğu ve şiirlerle benzer olarak Kur'an sözlerinin secili, coşkulu, özlü gelmesidir. Aynı zamanda Dindi, bu durumla alakalı olarak da Kur'an-da ki “Mekki” sureler ile Arap kültüründeki diğer metin türleri arasındaki benzerlik iddiasını savunmaktadır.

Üçüncü bölümde, “Müşriklerin İtirazları Bağlamında Hz. Peygamber'in Elçiliği” (s.119-186) ana başlığıyla Hz. Peygamber'in elçiliğine karşı muarızların talep ve davranış biçimlerine, tenkitlere, bunlara nasıl cevap verildiğini zikretmiş alt başlıklarla temas etmiş ve Hz. Peygamber'in kendisini beşer olarak takdim etmesinin arkasında yatan sebeplerin neler olduğunu tespit etmeye çalışmıştır. Bunların hepsini nüzul dönemi şartları çerçevesinde ele aldığının altını çizmiştir. Buna müteakip ilk olarak elçi-resul kavramını Arap kültür edebiyat ve Kur'an-ı Kerim ekseninde detaylarıyla okuyucuya sunarak konu girizgâhında bir fikir oluşturmayı amaçlamıştır. Hemen akabinde Mekke döneminde müşriklerin vahyin taşıyıcısına yönelik eleştirilerin gerekçelerinin maddeler halinde yer verildiğini görmekteyiz. Bu maddeleri kısaca bahsetmek gerektiğini düşünüyoruz. Gelen eleştirilerin nedensel bağlamda birinci maddesinin nüfus/zenginlik olduğunu görüyoruz. Yani müşrikler için Hz. Peygamber'in elçilik

liyakati mali-ticari-sosyal durumu ile kıyaslanmaktadır. Bu Kureyş ile mücadelenin sosyal anlamda ilk safhasını teşkil etmektedir. Hz. Peygamber'in tenkit edilen ikinci maddesi ise yanında bir melek/melik/iktidar olmaması olduğudur. Üçüncü madde ise elçilik görevinin kendi inanç ve anlayışları doğrultusunda elçiliğin ahitname-belge (tayin belgesi) ile tescil edilmemiş olmasıdır. Bu hususta çalışmada müşriklerin Hz. Peygamber'in risâletinin dış devlet güçleriyle bağlantılı olduğunu düşünmeleri de dikkatimizi çekmiştir. Dördüncü ve son tenkit nedeni ise cahiliye Araplarının peygamberleri insanüstü varlıklar olarak algıladıkları için Hz. Peygamber'in beşer olmamasını kabul edememeleridir veya güç-otorite bakımından zayıf bir beşere tabi olmayı kendilerine yakıştıramamalarıdır. Aslında genel olarak bakıldığı zaman gelen muhalefetlerin temel noktası elçilik makamına değil elçi seçilen kişiye olduğu fark edilmektedir. Çalışmada bahsedilen belirtilmesinde yarar gördüğümüz bir nokta ise müşrikler nezdinde Hz. Peygamber'i elçi tayin eden otoriteyi kaynağını sorgulamaları ve görkemini talep etmeleridir. Bunun altında yatan sebebin ise müşriklerin görmeye dayalı biçimci bir tanrı anlayışı benimsemelerinden ötürü geldiği nakledilmiştir. Dindi, öte yandan Kur'an-a atfedilen ithamlara değinmiş, Kur'an-ın kendisine inanmayanlara 'hodri meydan' niteliğinde kendisinin benzerini getirmeye davet ettiğinden ancak buna muktedir olamayacaklarını söylemesinden bahsetmiştir. Bu da bizlere bir kere daha Kur'an-ın erişilmez üstünlüğünü kanıtlamaktadır (Bkz. İsrâ: 88). Bu hususla alakalı parantez açmak gerekirse çalışmada zikredildiğine göre, İslam

âlimlerinin çoğunluğu bu meydan okumanın dil, belagat, fesahat açısından olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu ifade mucizelerin indiği kültürle ilişkisi olduğu kanaatini oluşturmaktadır. Ancak Dindi, bu ifadeye katılmayarak bu meydan okumanın İslam öncesi Araplara tanrı inancı ve vahyin kaynağı ile ilişkili olduğunu ileri sürmüştür. Buradan da Kur'an-ın şirk inancıyla mücadeleyi esas aldığı kanaatinin hâsıl olduğunun altı çizilmiştir.

Dördüncü bölümde, “Muhatapları Açısından Hz. Peygamber'in Risâleti” (s.187-224) ana başlığıyla Hz. Peygamber'in risâlet ve tebliğinin evrenselliğiyle ilgili görülen “ya Benî Âdem/Ey Âdemoğulları” hitabını ele almıştır. Bununla ilişkili olarak diğer hitap ve kavramlar üzerinde durarak hitapların üslubunu, insanoğluna mı değil mi sorusu sorarak kimlere geldiğini diğer hitaplarla mukayese ederek tespit etmeye çalışmıştır. Bu konuyla örüntülü olarak Hz. Âdem'e hitap Âdem-Arap ilişkisini ele almış, Âdem kelimesinin menşei türevi anlamı hakkında okuyucuya bilgiler sunarak Kur'an-da Hz. Âdem'i sosyolojik anlamda toprağa nispeti nedeniyle Arapları, şeytan kelimesiyle de ateşperestleri sembolize ettiğini zikretmiştir (s.190). Ek olarak çalışmada “ya Benî Âdem” hitabını ele almış Kur'an-da 7 kere zikredilen bu ifadenin 5'inin “Mekki” surelerde zikredildiğinin altını çizmiştir. Yazar, aslında bu hitap ile Âdem'in çıplaklığı ve şeytanın ayartıcı rolüyle cahiliye Araplarının çıplaklığı/ilkelliği/elbiseden yoksunluğu ve kendisini seçkin/üstün gören Kureyş'in şeytani rolü arasında bir irtibat kurmaktadır (s.196). Bununla birlikte “Benî Âdem” hitabının “Benî İsrail” ve diğer milletler arasında kurulan karşıtlık teması çerçevesinde anlaşılacağını

dile getirmiştir. Zira “Benî Âdem” Mekkî, “Benî İsrail” ise Medeni ayetlerde sıkça zikredilmektedir. Bu hususla ilgili olarak Dindi, Arapların Kur’an tarafından zengin bir kültüre sahip “İsrailoğulları ve Ehli Kitap” karşısında “Âdemoğulları” ve “Ümmiler/Kitaba Sahip Olmayan Araplar” şeklinde sosyo-etnik bir sınıflandırmaya tabi tutulduğunu nakletmektedir. Buna ilaveten Kur’an dilinin Mekke’de yöresel Arabî/kavmiyetçi iken Medine’de Arap unsurunun yanı sıra Yahudi/İsrailoğulları toplumuna da hitap eden bir dile dönüştüğünü bu değişimin en belirgin tezahürünün ise “ahit” teması olduğunun altını çizmektedir. Yine aynı şekilde Dindi, Âdemoğullarının mükerrer kılınması konusuna değinmiş, çoğu İslam müfessirlerinin düşüncelerine farklı olarak mükerrer kavramının hayvanlar karşısında insanların zihinsel akli donanımına, Âdemoğlunun değer kıymetine değil, Kur’an-da ismi geçen kavimlerden biri olan Kureys’in ibadet mekanı “Kabe” sayesinde elde ettiği güce, yarımadaadaki imtiyazlı duruma işaret ettiği iddiasında bulunmuştur. Bu duruma ilaveten yazar, Hz. Peygamber’in risâletinin örgütlenme biçimlerinden birini teşkil eden “ya benî Âdem” hitabı zemininde bölgele indirgenmesini uygun bulmayıp bu hitabın evrensel olduğunu bunu da verilen mesajlarda bulmamız gerektiği düşüncesini savunmuştur (s.215). Çalışma, “Benî Âdem-Benî İsrail” karşıtlığının yanı sıra “Ümmi-Ehli Kitap” çatışmasını da ele almıştır. Bu hususta Kur’an beyanı esas alınarak, Hz. Peygamber’e verilen vahyin Yahudi/Hristiyanların genel Mehdi/Mesih beklentilerinin aksine sürekli aşağıladıkları Arapların

kurtarıcı fikrine cevap niteliğinde beklenti ve ihtiyaçlarını karşılamak için indirildiği nakledilmektedir.

Beşinci ve son bölümde, “Hz. Peygamber’in Cinlerle İletişimi” (s. 225-306) ana başlığıyla, Kur’an-siyer-tarih üçlemesi çerçevesinde çeşitli din, disiplin, kişilerce farklı şekillerde ele alınan, pek çok görüş ve ihtilafların kaynağı “cin” ve “şeytan” konusunu kaleme almıştır. Hz. Peygamber’in cinler ile olan münasebetini, Hz. Peygamber’in hem cinlere hem insanlara gönderilme mevzusunu ve Araplardaki cin tasavvurunu alt başlıklar ile incelemiştir. Öncelikli olarak “cin” ve “şeytan” kavramını terimsel olarak ele almış, Arap toplumlarındaki cin ve şeytan tasavvurunu yüzeysel olarak okuyucuya sunmuştur. Yazarın cin inancı mahiyeti tespiti için genellikle Cin ve Ahkaf Sureleri’ne başvurulduğunu dile getirip ilgili ayetlerden parçacı şekilde istifade edilmesinden yakındığını görmekteyiz. Aynı zamanda “cin/can/cinnet” kavramlarının sadece “Mekkî” surelerde geçtiğini Medeni surelerde cin sözcüğünün yerini tamamen şeytan kelimesinin aldığını ifade etmektedir. Çalışmada bizlerin dikkatini çeken bir hususta cinlerin gizlice Kur’an dinleme olayının, cinlerin topluca iman etmesi hadisesinin gerekçesinin, bahsedilen cin kabilelerinden kastedilenin ne olduğunun ve İslami mesajın ilerlemesine ve gelişimine nasıl katkıda bulunduğunun zikredilmesidir. Bu husus değişik rivayet ve yorumlarla ele alınmış yazar ise üçüncü yorumu savunmuştur (s.237). Aynı minvalde Dindi, “Benî Mâlik, Benî Şeysabân, Benî Gazvân” diye adlandırılan cin kabilelerinin fizikötesi değil, aslında bazı düşman Arap kabilelerinin ad/sıfatıyla ilişkili olduğunu ileri sürmesi, Kur’an-da cin/şeytan uçurması/kaçırması/saptırması

olaylarının aslında dağlarda ve çöllerde yaşayan insanların çapul ve yağmayla bağlantılı olduğunu söylemesi bizleri hayrete düşürmüştür. Buna müteakiben Dindi, Hz. Peygamber'in cinlerle iletişimini anlamaya katkı sunması bakımından siyer literatüründe çokça zikredilen "reculun mine'l-cin" terkiibini ele almış tarihsel bağlam ve koşullarda ne anlama geldiğini açıklamaya çalışmıştır. Dindi, bu terkiibin kim olduğu bilinmeyen, meçhul bir kişi manasıyla kullanıldığını ifade etmektedir. Her cinin görünmez bir varlık olmadığı çıkarımını yapmaktadır. Çalışmada bu konuyla bağlantılı olarak kimi zaman nüzul dönemi kültürü göz ardı edilerek Kur'an-a yaklaşıldığı; kimi zaman da Kur'an daha sonraları varid olan rivayetler ışığında yorumlandığı zikredilmektedir. Yazar, dikkat çeken bir konu olan, Cin Suresi'nde geçen insanlardan bazılarının cinlerden bazı erkeklere sığınma/iltica etme bahsini ele almış, ayet-rivayet-siyer bağlamlarında sağlıklı değerlendirilip değerlendirilmediğini tetkik etmiştir. Bu konuyla alakalı olarak o dönemin insanının kafasının hayli karışık ve evhamının esiri olduğunun altını çizmektedir. Kısacası Cin Suresi'nde bahsedilen sığınmanın soyut varlıklardan eman dileme değil de nüzul dönemi gereği Hz. Peygamber'in Sakiflilerden himaye talebi olduğu anlaşılmaktadır. Dindi, öte yandan cinlerin gökten kulak hırsızlığı konusuna değinmiş, Muhammed Esedi ve Yaşar Düzenli'nin yorumlarını referans göstererek ekseri rivayetlerin aksine kulak hırsızlığı meselesinin şeytanı bir algı ve anlayış olduğunu zikretmiştir (s.284). Çünkü biliyoruz ki Allah'a ait gaybî bir bilgi onun dilemesi olmadan hiçbir varlık tarafından elde edilemez. Yazar, bu bölümün son

alt başlığı olarak şeytan kavramının düşman kavimlere ve insanlara tekabülünü ele almış Kur'an-da cinlerle iletişiminden Hz. Peygamber ve Hz. Süleyman'dan örnek göstererek düşman ve hizmet eden şeytan rolünü okuyucunun zihninde tasvir etmeye çalışmıştır. İlk olarak Hz. Süleyman'ın cinlerle iletişimini genel olarak iki yorumla açıklamıştır. Bunlardan birincisi; her peygambere verilen mucize gibi bu da eşsiz bir mucizedir. İkincisi ise Hz. Süleyman'a ilişkin bu anlatılanlar Arap efsanesidir ve Kur'an gerçek olup olmadığına bakmaksızın veri olarak bakmakta ve bunun üzerinden mesajlar vermektedir (s.293-294). Dindi, zikredilen bu iki yöntemi de reddederek rasyonel bir yaklaşımla bahsi geçen şeytan kelimesinin “ins şeytan” (müşrik-yabancı kavimler) olduğu iddiasında bulunmaktadır (s.297). İkinci örnek olarak gösterilen Hz. Peygamber dönemindeki şeytanlar olarak da hakikati inkâr eden Yahudi-münafık-müşrik kabilelerin liderlerinin kastedildiğini iddia etmektedir.

Sonuç olarak geniş bir çerçeveye baktığımızda Dindi, Kur'an ve siyer ilişkisini doğru bir zeminde almaya çalışmış, genel olarak başlıkların mahiyeti konusunda diğer eserlerin görüşlerine yer verip, kıyaslayıp en son kendi düşüncesini nakletmiştir Konunun sınırlarını aşmaktan ve başlıktan uzaklaşmaktan son derece imtina etmiş zaman zaman da bunu dile getirmiştir. Akılcı bir bakış açısıyla ele aldığı çalışmada konular içerisinde birçok dikkat çeken derin düşüncelere yer verilmiştir Asıl referans olarak Derveze ve Balcı'nın eserlerini göstermiştir. Kaynaklarda yer alan, ancak doğruluğu tartışılabilir bazı bilgilerinde yorumsuz bir şekilde nakledilmesi çalışmanın eksiğidir. Hatasız bir metin oluşturulmaya gayret edilmiş ancak çalışma

içinde geçen ayetlerin Latin alfabesine dönüştürülmüş hallerinin yanında asıllarının verilmemesi bizlerce bir diğer eksiklik olmuştur. Dr. Korkut Dindi'yi bu emek mahsulü çalışmasından dolayı tebrik ederiz. Başarılar diliyoruz.